

Dr Małgorzata Jacobson
gosia.jacobson@gmail.com

Wrocław, 23 kwietnia 2012

O P I N I A

1. Przedmiot opinii

Opiniowany obraz olejny, malowana na płótnie martwa natura, ma wymiary 70 cm w pionie i 60 cm w poziomie. Kompozycja składa się z centralnie ustawionego na stole szklanego flakonu z siedmioma białymi kalamami i czterema rozłożystymi liśćmi. Przed nim, nieco na lewo, leży ukosem rozłożona książka. Na prawo od niej znajduje się nieokreślony bliżej przedmiot, w formie przypominającej dwudzielne pudełko. Przed flakonem, po prawej, widoczne są dwie cytryny. Przedmioty spoczywają na owalnym blacie stołu, ukazanym tylko fragmentarycznie. Martwa natura przedstawiona została na dość jednolitym tle gładkiej ściany, zróżnicowanym walorowo. Obraz jest ascetyczny kolorystycznie, podporządkowany tonom zielonym. Z prawej u dołu, ukośnie umieszczona jest ciemnoszmaragdowa sygnatura z datą: „Tytus/Czyżewki/922”. Brak tytułu autorskiego, wobec czego przyjęto w dalszej części opinii używać tytułu: „Martwa natura z kalamami”.

2. Opis techniczny

Malowidło napięte jest na niewątpliwie oryginalne, bezklinowe, naturalnie spatynowane krosna. Bardzo cienkie i nierównomierne rozłożenie podkładu spowodowało miejscowe przesiąknięcie farby do odwrocia. Ogląd zewnętrzny oraz analiza w ultrafiolecie nie wykazują żadnych widocznych ingerencji konserwatorskich. Według oświadczenia właściciela, obraz przed około trzydziestu laty był jedynie oczyszczony i zawerniksowany, bez zdejmowania go z krosien. Skutkiem niewielkiego sfalowania w prawym górnym rogu, w

miejscu tym poprawiono tylko napięcie płótna. Nie dokonywano żadnych retuszy warstwy malarskiej. Ogólnie stan techniczny obrazu ocenia się jako bardzo dobry.

3. Notka biograficzna

Walory artystyczne, cechy stylistyczne oraz sygnatura wskazują na autorstwo malarza, grafika i krytyka artystycznego Tytusa Czyżewskiego, urodzonego w Przyszowej w 1880, a zmarłego w Krakowie w 1945. W latach 1902-1907 studiował on na Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych u Mehoffera, Unierzyskiego i Wyczółkowskiego. W 1907 odbył podróż do Paryża, w którym powtórnie przebywał w latach 1910-1912 oraz od 1922 do 1930. Jego pierwsza indywidualna wystawa miała miejsce w krakowskim TPSP w 1910. Druga zorganizowana po powrocie z Francji trwała zaledwie tydzień, ze względu na swą kontrowersyjność. Twórczość Czyżewskiego do I Wojny Światowej nosi cechy postimpresjonistyczne i symbolistyczne, z widocznymi wpływami Cézanne'a. Od 1915 tworzy serię trójwymiarowych obrazów z drewna i dykty, będących próbą przełamania tradycyjnej koncepcji obrazu jako malowidła jednopłaszczyznowego i nie mających analogii w sztuce europejskiej. Te znane jedynie z czarno-białych reprodukcji prace, stanowią antycypację formizmu, który jako kierunek powstał dopiero w dwa lata później. Czyżewski uczestniczył we wszystkich wystawach Ekspresjonistów Polskich (później Formistów) w Krakowie, Poznaniu, Warszawie i Lwowie. We wczesnych obrazach widoczne są cechy późniejszego kubizmu analitycznego, jednakże w odróżnieniu od francuskich malarzy, Czyżewski posługiwał się kubistycznymi formami dla wyrażenia treści wewnętrznych, co zbliżało go do niemieckich ekspresjonistów. Źródłami inspiracji Czyżewskiego była sztuka ludowa, a zwłaszcza ekspresyjne malarstwo i rzeźba podhalańska. Kolejny etap twórczości artysty jest bliski dadaizmowi, a nawet surrealizmowi. W okresie formistycznym przejawiał on szczególną aktywność jako poeta i publicysta, a także jako krytyk artystyczny, publikując liczne artykuły i współredagując pismo „Formiści”. Po rozpadzie grupy Formistów, w 1922 wyjechał do Paryża, gdzie znalazł zatrudnienie w Bibliotece Polskiej. W malarstwie tego okresu, wpływającym z formistycznych założeń, przejawiają się nadal zaskakujące połączenia form o silnej ekspresji i wpływach ludowych. Jednocześnie twórczość ta uzupełniona zostaje elementami malarstwa średniowiecznego i bizantyjskiego, o wyraźnym rysie pastiszu i groteski. Przejawia się to zwłaszcza w malarstwie lat 1926-1930, kiedy to formistyczną dość

ciemną paletę barwną przemienia w jaskrawą i kontrastową. Kontur staje się bardziej miękki i nie tak geometryzujący. Wpływ na tę stylistyczną przemianę niewątpliwie miały podróże do Francji, Włoch i Hiszpanii. Czyżewski nawiązał w Paryżu kontakt z kolorystami, jednak jego twórczość zachowała nadal indywidualną odrębność. Przeszła ona metamorfozę dopiero w latach 1937-1944, kiedy to barwy stały się bardziej świetliste i opalizujące, a walor mniej kontrastowy. Po powrocie do kraju w 1930 osiadł w Warszawie. Nadal działał jako krytyk artystyczny, tym razem w kapistycznym „Głosie Plastyków”. Często brał udział w indywidualnych i zbiorowych ekspozycjach. Po powstaniu warszawskim w 1944 zamieszkał w Krakowie, gdzie wycieńczony i niedożywiony zmarł w niecały rok później.

4. Analiza formalna

Triadę kolorów: zieleni, żółci i błękitów rozświetla jedynie czysta biel. Kolorem scalającym, nadającym ton całości kompozycji jest wszakże zieleń. Chłodniejsza w tle, złamana w prawej jego partii błękitem padającego z tej strony rozproszonego zimnego światła. W pewnej opozycji chromatycznej do tła pozostaje oliwkowożółta zieleń liści w środkowej części płótna oraz subtelne ciepłoseledynowe cienie na białych kwiatach kalii, ogrzanych dodatkowo refleksami ich żółto-pamarańczowych wydatnych słupków. Trzecią strefę zieleni stanowi szmaragdowy blat owalnego stołu. Jest ona w swej temperaturze barwnej neutralna, której to neutralności nie zakłócają dwie jasnożółte cytryny po prawej. Zwornikiem tego triumwiratu zieleni jest szklany, błękitno połyskujący flakon umieszczony w samym centrum kompozycji. Stabilizuje on równowagę mas, a jednocześnie nasycy przestrzeń odbitym i rozproszonym przezeń opalizującym światłem. Maestria kolorystyczna obrazu jest najwyższej próby. Z jej siłą malarską może równać się tylko znana, wielokrotnie reprodukowana „Martwa natura z konikiem” (Muzeum Narodowe w Warszawie), powstała wszakże osiem lat później. I w tym przypadku podporządkował artysta kolorystykę dzieła jednej, scalającej gamie barwnej żółtoceglastych czerwieni.

Opiniowany obraz poza szlachetną harmonią stłumionych, zimnych i ciepłych kolorów, uderza ekspresyjną dynamiką formy. Kształty kielichów kwiatów kalii w zadziwiający sposób kojarzą się z kubizującymi formami gwaszowego „Zbójnika” z około 1918 (Muzeum Narodowe w Warszawie), zwłaszcza jego charakterystycznej czapki. Bardziej płynna giętkość linii oraz centralna, mocno osadzona kompozycja wykazują analogie do „Madonny” z 1922

(Muzeum Sztuki w Łodzi). Z obrazem tym łączy go również dynamika rysunku oraz rozedrgana „plamistość” większych powierzchni barwnych, a także wąska – choć odmienna – paleta barw. Wszakże i tu, po lewej w tle, dostrzegamy szmaragdową zielen „Martwej natury z kaliami”. Także szmaragdowy blat owalnego stołu odnajdujemy w „Martwej naturze z kwiatami i portretem” (Muzeum Narodowe w Poznaniu). Analogiczne są tu również dukt pędzla artysty oraz rozedrgana powierzchnia tła. Bardzo podobną, dominującą gamą zieleni i błękitów charakteryzuje się „Krajobraz z Rudek” (Muzeum Narodowe w Krakowie). Pewne zbieżności kolorystyczne i formalne wykazuje też „Martwa natura” (Muzeum Narodowe w Krakowie), w której umieścił malarz również cytryny. Podobieństw można mnożyć jeszcze bardzo wiele, co wydaje się wszakże bezcelowe, gdyż opiniowany obraz jest tak charakterystyczny dla szczytowego okresu twórczości Tytusa Czyżewskiego, że jego autorstwo nie budzi najmniejszych wątpliwości.

5. Konkluzja

„Martwa natura z kaliami” jest autentycznym dziełem Tytusa Czyżewskiego, namalowanym w roku 1922, którego ranga artystyczna sytuuje obraz wśród najlepszych osiągnięć tego wybitnego artysty.

6. Uwagi końcowe

Integralną część opinii stanowi załączona barwna reprodukcja obrazu, przeze mnie opieczętowana i podpisana. Opinię sporządzono w trzech jednobrzmiących egzemplarzach.